

ӘОЖ 81.27

ГТАХР 17.07.41

<https://doi.org/10.48371/PHILS.2026.3.82.042>

ҚАЗІРГІ ҚАЗАҚ ПРОЗАСЫНДАҒЫ ДИАЛОГИЗМ КӨРІНІСТЕРІ (БАХТИН КОНЦЕПЦИЯСЫ АЯСЫНДА)

*Сисенбай А.Ж.¹, Аяпова Г.Б.²

*^{1,2}.Х.Досмұхамедов атындағы Атырау университеті, Атырау, Қазақстан

Аңдатпа. Бұл зерттеуде Асқар Алтай мен Дулат Исабеков прозасындағы диалогизм құбылысы М.М. Бахтиннің теориялық ұғымдары аясында талданады. Қазіргі қазақ прозасында мағына тек авторлық баяндаудың біржақты логикасынан емес, мәтін ішінде қатар өмір сүретін дауыстардың қақтығысы мен келісімі арқылы жасалатыны өзекті мәселе ретінде алынады. Зерттеудің мақсаты – екі автор мәтіндерінде мағынаның қалай құралатын тетіктерін айқындап, диалогизмнің тұрақты формаларын және олардың көркемдік қызметін салыстырмалы түрде сипаттау. Зерттеудің міндеттері: Бахтиннің диалогизмге қатысты негізгі ұғымдарын жүйелеу; Асқар Алтай мен Дулат Исабеков мәтіндеріндегі автор сөзі мен кейіпкер сөзінің арақатынасын анықтау; бөтен сөз, гетеро глоссия және ішкі диалог көріністерін талдау; екі автор прозасындағы диалогизмнің көркемдік қызметін салыстыру. Зерттеудің негізгі бағыттары мен идеялары бахтиндік диалогизмнің төрт өлшемін жүйелеуге құрылған: автор сөзі мен кейіпкер сөзінің қабаттасуы (екі дауыстылық), бөтен сөздің кірігуі, гетероглоссия (әлеуметтік тіл қабаттарының қатар жүруі), ішкі диалог пен сана диалогы. Материал ретінде аталған авторлардың қазіргі қазақ прозасына жататын шығармаларынан іріктелген диалогтық эпизодтар, авторлық баяндау араласқан тұстар, ішкі монолог фрагменттері және дайын тілдік формулалар (мақалға жақын тіркестер, дәстүрлі-діни сөз орамдары, қоғамдық-тарихи атаулар) алынды. Әдіснамада мәтіндегі дауыс қатынастары мен бағалау акценттерін анықтауға бағытталған диалогтық талдау қолданылып, репликалардың прагматикалық қимылдары, жасырын полемика, ирония және адресатқа бағдарлану тәсілдері сараланды. Нәтижелер Д.Исабеков прозасында авторлық дистанция, астарлы бағалау мен ирония арқылы екі қабатты мағынаның жиі туатынын көрсетті; мұнда диалогизм көбіне әлеуметтік-этикалық ұстанымды жасырын түрде білдіретін полемикалық құрылымға айналады. А.Алтай мәтіндерінде шешуші сәттердегі репликалар мен ішкі диалог психологиялық және моральдық тартысты күшейтіп, кейіпкердің ар-ождан кеңістігін драматизациялайды. Екі авторда да бөтен сөз мәдени және қоғамдық дауыстарды енгізіп, кейіпкер тілін жеке сөйлеу деңгейінен шығарады, ал гетероглоссия құндылықтар қақтығысын айқындайтын көпқабатты дискурстық орта түзеді. Қорытындыда Бахтин

ұғымдары қазіргі қазақ прозасындағы мағына өндірісін, көпдауыстылық пен құндылықтық шиеленісті дәл сипаттайтын тиімді әдістемелік құрал екені негізделеді. Зерттеудің құндылығы – қазақ прозасын талдауда дауыс қатынастарына сүйенетін тұрақты аналитикалық үлгі ұсынуында. Практикалық маңызы әдеби талдау курстарында, мәтін интерпретациясы мен стилистикалық сараптама жасауда қолдануға болатын нақты талдау параметрлерін беруімен айқындалады.

Тірек сөздер: диалогизм, гетероглоссия, қазіргі қазақ прозасы, монолог, полифония, диалогтық талдау, бағалау акценті, дискурстар тоғысы

Кіріспе

Көркем прозаны оқығанда мәтін бір ғана авторлық ойдың тікелей баяндалуы сияқты қабылдануы мүмкін. Алайда әдебиет теориясында, әсіресе М.М. Бахтин еңбектерінде, прозалық сөздің табиғаты мұндай бірсызықты ұғымнан әлдеқайда күрделі екені көрсетілді. Бахтин көркем мәтіндегі сөз ешқашан толықтай дара және оқшау болмайтынын, оның әрдайым өзге сөзбен, өзге бағамен, өзге сана ұстанымымен қатынаста өмір сүретінін негіздеді. Осыдан келіп, диалогизм ұғымы кейіпкерлердің тікелей сөйлесуін ғана емес, автор сөзі мен кейіпкер сөзі арасындағы арақатынасты, «бөтен сөздің» кірігуін, тілдік-әлеуметтік қабаттардың қатар жүруін, ішкі монолог пен жасырын полемиканы қамтитын кең теориялық өріс ретінде танылады [1; 2]. Бахтин дәстүрін жалғастырған зерттеулерде де диалогизм мағынаның дайын күйде берілмейтінін, оның әртүрлі дауыстардың өзара қақтығысы, толықтыруы, түзетуі арқылы жасалатынын түсіндіретін негізгі категориялардың бірі ретінде қарастырылады [3].

Қазақ әдебиеттануында бұл мәселеге тікелей «диалогизм» атауымен жиі барылмағанымен, оған жақын көркемдік құбылыстар әртүрлі теориялық бағытта қарастырылып келеді. Мәселен, Б.Д. Керімбекова Дулат Исабековтің «Бонапарттың үйленуі» әңгімесі негізінде жазушы прозасындағы юмор мен сатираның көркемдік қызметін талдап, Д.Исабеков мәтіндерінде әлеуметтік шындықтың ашық баяндаудан гөрі астарлы ирония, жанама бағалау және кейіпкер мінезін әшкерелейтін ситуациялық қайшылықтар арқылы берілетінін көрсетеді [4]. Бұл тұжырым Д.Исабеков прозасындағы авторлық дистанция мен екідауыстылық белгілерін анықтауға негіз болады. Қ.Т.Жанұзақова мен Н.А.Әбдікәрім қазіргі қазақ прозасындағы постмодернизм құбылысын қарастыра отырып, мәтіндегі әртүрлі мәдени кодтардың, интертекстуалдық ишаралардың және көпқабатты мағына жасау тәсілдерінің маңызын атап көрсетеді [5]. Аталған пікірлер қазіргі прозада мағынаның бір ғана авторлық баяндау арқылы емес, бірнеше дискурстық қабаттың өзара қатынасы арқылы жасалатынын түсіндіруге мүмкіндік береді. Сонымен қатар А.С.Адилова көркем мәтіндегі цитата қолданысын арнайы зерттеп, цитата, реминисценция, дайын тілдік формулалар мен өзге мәтінге ишаралардың көркем шығармада қосымша мағыналық қабат қалыптастыратынын негіздейді [6]. Бұл зерттеу Асқар Алтай прозасындағы

аллюзия, интертекстуалдық байланыс, этномәдени кодтар мен «бөтен сөз» қызметін түсіндіруде маңызды. Р.Әбдіқұлованың жанр және шығарма табиғатына қатысты еңбегінде көркем мәтін құрылымындағы жанрлық ізденістер мен баяндау тәсілдерінің авторлық идеяны жеткізудегі рөлі қарастырылады [7]. Осы еңбектердің бәрі Асқар Алтай мен Дулат Исабеков прозасының күрделі көркем табиғатын ашуға үлес қосқанымен, олардың мәтіндерін М.М.Бахтин ұсынған дауысаралық қатынас жүйесі аясында, яғни автор сөзі, кейіпкер сөзі, қоғамдық дискурс, дәстүрлі формулалар мен ішкі сана қозғалысын біртұтас көпдауысты құрылым ретінде қарастыру әлі де жүйелі түрде орныққан жоқ.

Осы зерттеу өрісінде талдаудың негізгі салмағы кейіпкер сөзі мен автор сөзінің арақатынасына, авторлық баяндаудағы жасырын бағалауға, «бөтен сөздің» қызметіне, шығарма ішіндегі әртүрлі тіл қабаттарының қатар жүруіне және кейіпкердің ішкі диалогына түседі. Мұндай ракурс мәтіндегі сыртқы оқиғадан бөлек, оның ішкі «дауыс қозғалысын» байқауға жол ашады: шығарма қалай сөйлейді, кімнің атынан сөйлейді, қай жерде өз сөзіне өзі қарсы келеді, қай жерде оқырманды үшінші дауыс ретінде іске қосады. Сондықтан диалогизмді Бахтин концепциясы аясында қарастыру Асқар Алтай мен Дулат Исабеков прозасындағы психологиялық тереңдік, моральдық таңдау, қоғамдық тартыс және авторлық ирония сияқты құбылыстарды біртұтас теориялық жүйеде түсіндіруге мүмкіндік береді.

Материалдар мен әдістердің сипаттамасы

Бұл зерттеудің материалдары ретінде Асқар Алтай мен Дулат Исабековтің қазіргі қазақ прозасына жататын бірнеше мәтіні алынды. Корпусқа авторлардың адам тағдыры, моральдық таңдау, қоғаммен қатынас, дәстүр мен қазіргілік мәселелері айқын көрінетін шығармалары енгізілді. Мәтіндер толық нұсқада оқылып, талдауға диалогқа құрылған эпизодтар, авторлық баяндау араласқан тұстар, кейіпкердің ішкі монологы, сондай-ақ “дайын” сөздер (мақал-мәтел, діни формула, тұрақты тіркестер, басқа мәтінге ишара) кездесетін фрагменттер таңдап алынды. Талдау бірлігі ретінде жеке сөйлем емес, мағыналық тұтастығы бар қысқа үзінділер мен эпизодтар (диалогтық алмасу, баяндау бөлімі, ішкі ой ағымы) пайдаланылды, өйткені диалогизм көбіне бірнеше сөйлемнің өзара байланысында анық байқалады.

Зерттеу әдістері М.М. Бахтиннің диалогизм туралы ұстанымдарына сүйеніп жүргізілді. Біріншіден, мәтіндегі “дауыс” мәселесін анықтау үшін диалогтық талдау қолданылды: әр үзіндіде кім сөйлеп тұрғаны, сөздің кімге бағытталғаны, қандай жауап немесе қарсы пікір бар екені қарастырылды. Екіншіден, кейіпкер сөзі мен авторлық сөздің арақатынасын ашу үшін екі дауыстылық белгілері ізделді: автордың ирониясы, жасырын бағалауы, дистанциясы, кейіпкер сөзін “басқа көзбен” көрсету сияқты тәсілдер белгіленді. Үшіншіден, мәтінге кіріктірілген “бөтен сөз” түрлерін айқындау үшін цитата, мақал-мәтелге ұқсас дайын формула, стильдендіру, реминисценция сияқты құбылыстар жеке топтастырылып, олардың не үшін қажет болғаны түсіндірілді. Төртіншіден, гетероглоссияны көрсету

мақсатында әртүрлі тіл қабаттары мен дискурс түрлері белгіленді: ауызекі сөйлеу, тұрмыстық сөз, ресми реңк, дәстүрлі-діни тіркестер, әлеуметтік ортаға тән сөз қолданыстар. Бесіншіден, кейіпкердің ішкі диалогын талдау үшін өзін-өзі сұраққа алу, күмән, ар-ожданмен сөйлесу, жасырын адресатқа бағытталған ой ағымы сияқты көрсеткіштер негізге алынды. Талдау барысы былай ұйымдастырылды: алдымен мәтіндерден диалогизмге қатысты фрагменттер іріктелді, кейін олар төрт бағыт бойынша жүйеленді. Әр топқа түскен үзінділер мазмұндық тұрғыдан салыстырылып, қай тәсіл қай авторда жиі қолданылатыны және оның көркемдік қызметі қандай екені сипатталды. Осылайша зерттеу әдістері нақты мәтіндік дәлелдер арқылы диалогизмнің көріну формаларын түсіндіруге және Асқар Алтай мен Дулат Исабеков прозасының өзіндік ерекшелігін салыстыра көрсетуге бағытталды.

Нәтижелер мен талқылау

Зерттеу материалдарын талдау Асқар Алтай мен Дулат Исабеков прозасында диалогизм бірнеше тұрақты форма арқылы жасалатынын көрсетті. Екі авторда да мағына “бір дауыспен” берілмейді: кейіпкер сөзі, авторлық баяндау, тұрмыстық ортадағы дайын пікір, дәстүрлі-нанымдық түсінік және ішкі ой ағымы бір-біріне әсер етіп, кейде ашық, кейде жасырын түрде диалогқа түседі. Нәтиже ретінде диалогизмнің төрт тірек механизмі анық байқалды: автор сөзі мен кейіпкер сөзінің қабаттасуы (екі дауыстылық), “бөтен сөздің” енуі, гетероглоссия (әлеуметтік тіл қабаттары), ішкі диалог.

Дулат Исабеков мәтінінде кейіпкер сөзі мен авторлық баяндаудың арасы көбіне “тура айтудың” шектелмей, жанама бағалау арқылы беріледі. Мысалы, бір эпизодта шұғыл қауіп туралы реплика өте әсерлі естіледі: *“Ойбай, тұр, қойға қасқыр шапты!”* деген дабыл сөз айтылғанымен, артынша кейіпкердің жайбарақат қимылы суреттеледі, яғни айтылған сөз бен жасалған әрекет арасында қайшылық пайда болады. Осы қайшылық арқылы оқырманға кейіпкер мінезі дайын сипаттамамен емес, “дауыстардың” тартысымен танылады: сыртқы дауыста – қауіп, ішкі “авторлық көрсетуде” – сабырсыздық емес, салқынқандылық байқалады. Сол сияқты Д. Исабековте диалог арқылы бір отбасының тәрбие түсінігі, құндылық өлшемі қатар ашылады. Кейіпкердің *“Ат шаршайды. Есекпен-ақ барсаңшы”* деген сөзі бір жағынан шаруашылық логикасы секілді көрінсе, екінші жағынан оның сезімге сараң, бауырмалдықты “артық” санайтын позициясын білдіреді. Бұған қарсы тұрған басқа дауыс – ананың эмоциялық, адамгершілікке жақын үні: *“Мейірімсіз, олай деуге қалай дәтің барады?”* деген репликада мейірім, қорғаныш, аяушылық дауысы күшейеді. Бір мәтіннің өзінде екі түрлі “дүниетаным тілі” қақтығысады да, авторлық бағалау тікелей айтылмай, сол қақтығыстың өзінен оқылады.

Асқар Алтай прозасында диалогизм көбіне оқиғаның тосын, шұғыл сәттерінде көрініп, реплика эмоцияны ғана емес, мағынаны “жасайтын” күшке айналады. *“Айтуар! Айтуар! Ананы қара!?”* деген айқай реплика ақпарат жеткізуден гөрі адресатқа ықпал етуге, қорқынышты бөлісуге бағытталған. Репликаның ішінде бұйыру, шақыру, үрейлендіру қатар

жүреді. Сол эпизодта “Қара, қара деймін” сияқты қайталау тыңдаушыға қысымды күшейтіп, мәтіндегі дауыс энергиясын арттырады; бұл жерде диалог – оқиғадан кейінгі түсіндіру емес, оқиғаның “тірі” дыбыстық пішіні болып тұр.

А.Алтай мәтінінде ішкі күйзеліс сыртқы диалогпен тығыз байланысады. “*Айтуар! Менің көзім түк көрмей тұр. Енді қайттім?!*” деген сөзде диалог бір сәтте ішкі диалогқа айналады: адам біреуге сөйлеп тұрса да, шын мәнінде өз тағдырымен бетпе-бет келіп, “не істеймін?” деген сұрақты өзіне қояды. Бұл реплика диалогизмнің адресаттылық сипатын айқын көрсетеді: адресат сыртта бар сияқты, бірақ негізгі “тыңдаушы” – адамның өз санасы мен үрейі.

Үшінші нәтиже ретінде екі авторда да “бөтен сөздің” мәтінге енуі тұрақты құбылыс екені байқалды. Д.Исабековте бұл көбіне дәстүрлі наным, киелі күшке сүйенетін дайын формула ретінде көрінеді: “*Әзірет сұлтанның аруағы қолдап...*” деген сияқты тіркестер кейіпкер дүниетанымының дайын “мәдени тілін” береді. Мұндай сөздер жеке адамның ойынан ғана шыққан сөйлем емес, қоғамда бұрыннан бар түсініктің дауысы; сондықтан ол мәтінге “сырттан” кіріп, кейіпкер мен отбасының шешім қабылдау логикасына ықпал етеді. А. Алтай прозасында да бөгде сөз көбіне әлеуметтік-тарихи контекст арқылы келеді: полигон, экологиялық қасірет туралы сөйлеу, қоғамдық қозғалыс атауларының (мысалы, “Невада–Семей”) мәтінде аталуы көркем дискурстың ішіне қоғамдық дискурсты енгізеді. Бұл дауыстар кейіпкердің жеке эмоциясымен қатар жүріп, жеке тағдырды “ортақ тарих” даусымен байланыстырады.

Төртінші нәтиже – гетероглоссияның, яғни әртүрлі әлеуметтік тіл қабаттарының қатар жүруінің айқын көрінуі. Д.Исабеков мәтінінде бір үйдің ішінде-ақ тіл қабаттары бөлініп тұрады: әкенің қысқа, бұйрыққа жақын үнінде “тәртіп” дискурсы басым (“Дудар бас... Далаға шығып...” сияқты қысқа пәрменге құрылған сөйлеу), ал ананың сөйлеуінде эмоционалды-ауызекі қабат күшейеді (“Әдірә қалғыр...” тәрізді тұрмыстық қарғыс сөздер). Осы айырма арқылы автор “кім қандай орта мен құндылыққа жақын?” дегенді түсіндіріп жатпай-ақ көрсетеді: бірінің тілі катал-реттеуші, екіншінікі аялайтын-қорғайтын. А.Алтай мәтінінде гетероглоссия көбіне экстремалды жағдайдағы ауызекі сөйлеу тілі мен қоғамдық-тарихи түсіндірме тілінің қатар жүруінен байқалады: бір жерде кейіпкердің эмоцияға толы айқайы тұрса, келесі қабатта экологиялық зардап, тарихи дерек (жыл, жарлық, қозғалыс атауы) сияқты ресми-танымдық дискурс қатар келеді. Осы қабаттасу оқиғаны бір ғана “оқыс жағдай” ретінде емес, қоғамның көпқабатты жадында тұрған құбылыс ретінде қабылдатуға көмектеседі.

Ішкі диалог бойынша да нақты нәтиже байқалды. Д. Исабековте кейіпкердің ішкі сөзі өз-өзіне сұрақ қою, бағалау арқылы құрылады: “*Сұмдық-ай, неткен мінез?*” деген тәрізді ішкі реакцияларда ол біреуді ғана сынамайды, жалпы адамдық қалыпқа, “адамда толқу болу керек” деген өлшемге сүйенеді. Бұл ішкі сөз – тек эмоция емес, мәтіндегі моральдық

өлшемнің қозғалысы, кейіпкер санасындағы “екінші дауыс” ретінде көрінеді. А.Алтайда ішкі диалог реплика ішінде “сұраққа” айналып, бірден тіршілік дағдарысын білдіреді (“Енді қайттім?!”). Мұнда ішкі диалог трагедиялық қысыммен беріледі: кейіпкердің сөзі оқырман үшін жауап күтетін сұраққа айналып, мәтінді “ашық аяқталуға” жақындатады.

Төмендегі кесте алынған нәтижелерді жинақтап көрсетеді: қандай белгі ізделді, қай жерде қалай көрінді, оның көркем қызметі не болды.

Кесте 1. Мәтіндегі диалогизм белгілері

Диалогизм белгісі	Мәтінде қалай танылады	Д.Исабековтен қысқа дәлел	А.Алтайдан қысқа дәлел	К ө р к е м қызметі
Автор сөзі vs кейіпкер сөзі (екі дауыстылық)	Реплика мен контекст “әртүрлі әсер” береді	“Ойбай, тұр, қойға қасқыр шапты!” (қауіп) мен салқын қимылдың қайшылығы	Айқай репликасы бірден ықпалға айналады	Мінезді “ай-тып” емес, “көрсетіп” беру
“Бөтен сөз”	Дайын наным/ қоғамдық формула	“Өзірет сұлтанның аруағы...”	“Невада–Семей” сияқты қоғамдық атаулар	Мәтінді мәдени-әлеуметтік контекспен жалғау
Гетероглоссия	Әртүрлі тіл қабаты қатар жүреді	Пәрменді-реттеуші тіл vs эмоциялық ауызекі тіл (“Өдірә қалғыр...”)	Эмоциялық диалог + ресми-танымдық қабат (тарихи түсіндірме)	Қоғамның көпқабатты тілін көрсету
Ішкі диалог	Өз-өзіне сұрақ, бағалау, күмән	“Сұмдық-ай, не-ткен мінез?”	“Енді қайттім?! ”	Психология мен моральдық тартысты ашу

Жалпы алғанда, алынған деректер Асқар Алтай мен Дулат Исабеков прозасында диалогизмнің негізгі тірек механизмдері жүйелі қолданылатынын көрсетті. Исабековте диалогизм көбіне тұрмыстық кеңістіктегі қарым-қатынас, отбасылық иерархия, жасырын авторлық дистанция арқылы тереңдесе, Алтайда шұғыл оқиға, эмоциялық реплика, қоғамдық-тарихи қабатпен қабаттасқан дауыс арқылы күшейеді. Осы айырма екі автордың көркем әлеміндегі негізгі акцентті де танытады: бірінде адамның әлеуметтік-психологиялық мінезі мен отбасы ішіндегі құндылық тартысы алға шықса, екіншісінде жеке тағдырдың тарихи қасіретпен түйісуі, дағдарыс сәтіндегі “үннің жарыққа шығуы” басым.

Нәтижелер бөлімі көрсеткен төрт тірек механизм осы жұмыстың талқылау логикасын анықтап береді: автор сөзі мен кейіпкер сөзінің қабаттасуы, бөтен сөздің кірігуі, гетероглоссия және ішкі диалог. Біздің ойымызша, осы төрт бағытты жеке-жеке түсіндіріп қана қою жеткіліксіз, оларды бір ортақ тізбекке түсіріп оқу керек, өйткені диалогизм мәтінде

әрдайым кешенді түрде жұмыс істейді. Автордың пікірінше, көркем мәтін бір ғана ойды хабарлайтын алаң емес, әртүрлі дауыстардың өзара қатынасы арқылы мағына жасайтын кеңістік, сондықтан біз байқалған құбылыстарды дауыс қатынастарының ұйымдасу логикасы ретінде түсіндіреміз. Осы тұста Дж.А. Барбозаның еңбегі диалогизмді тек әңгімелесу емес, дискурстың ішкі құрылымын құрайтын қағида ретінде қарастыру керегін негіздейді [1]. Біздің ойымызша, дәл осы қағида Асқар Алтай мен Дулат Исабеков мәтіндеріндегі психологиялық әсердің қайдан шығатынын түсіндіреді: оқырманға бәрі алдын ала шешіліп берілмейді, керісінше дауыс қатынастары арқылы сұрақ туып, бағалау кеңістігі ашық қалады.

Д. Исабеков прозасында байқалған авторлық дистанция мен жасырын бағалау екі дауыстылықтың негізгі көрінісі ретінде қабылданады. Мұнда автордың ойынша, кейіпкер сөзі өздігінен абсолют шындыққа айналмайды, ол әрдайым мәтіндік контекстпен салыстырылып, құндылық тұрғысынан тексеріледі. А.А.Сомкин Бахтиннің әдіснамалық жаңалығын диалогтық ойлаудың принципі ретінде түсіндіре отырып, мағынаны дайын қорытынды емес, қатынас ретінде ұғынуға шақырады [3]. Д. Исабековтегі юмор мен сатира да осы қатынастың бір формасы: кейіпкер өз сөзін қисынды етіп айтқандай көрінеді, бірақ мәтіннің жалпы интонациясы, жағдайдың өзі немесе басқа кейіпкердің реакциясы сол сөздің әлсіз жерін ашып береді. Б.Д.Керімбекованың Д.Исабеков прозасындағы юмор мен сатираның қызметін көрсетуі бұл тұжырымды нақтылайды, өйткені күлкі сыртқы эффект емес, әлеуметтік-психологиялық мінезді ашатын құрал ретінде көрінеді [4]. Біздің ойымызша, мұндай тәсіл оқырманды пассив қабылдаушы емес, ішкі пікірталасқа қатысушы етеді, себебі бір дауысты естіген сайын оған қарсы басқа дауыс та сезіледі. С.Г.Вишленкова Бахтин терминдерінің түсіндірмесі мен қолданылуы уақыт өте күрделенгенін атап өтеді, сондықтан қазіргі талдауда ұғымдарды механикалық қолданбай, мәтіндік дәлелмен бекіту маңызды екенін аңғартады [8]. Біз үшін бұл ескерту практикалық мағынаға ие: екі дауыстылықты жай атау емес, оның мәтіндегі әсерін, оқырманға қалай ықпал ететінін көрсету қажет. Осы тұрғыдан алғанда, В.Л.Махлин диалогизмді тарихи-философиялық проблема ретінде қарастырып, диалогтық қатынасты ойлау мен құндылықтың түйініне қояды, бұл бізге Д.Исабеков мәтіндегі жасырын бағалаудың терең табиғатын түсіндіруге мүмкіндік береді [9].

Асқар Алтай прозасындағы ерекшелік нәтижелерде диалогтың шұғыл, экстремалды сәттерде күшеюі және сыртқы репликаның ішкі диалогқа тез ауысуы ретінде байқалды. Біздің ойымызша, бұл құбылыс адресаттылықпен тікелей байланысты: кейіпкер біреуге айтып тұрғанымен, сол сөздің ішкі адресаты өз санасы, ар-ожданы немесе тағдыр туралы түсінігі болуы мүмкін. Н.П.Крохина, Т.Н.Волкова және Л.В.Ершова Бахтиннің сөз бен мәдениеттің диалогтылығы туралы идеяларын түсіндіре отырып, сөздің әрдайым біреуге бағытталатынын және мәдени контексте жауап күтетінін көрсетеді [2]. Авторлардың пікірінше, осы бағытталу сөздің табиғи қасиеті болғандықтан, көркем мәтіндегі ішкі монолог та жасырын диалогқа

айналады. А. Алтай мәтініндегі ішкі сұрақтардың жиіленуі дәл осындай жасырын диалогты құрастырады: кейіпкер тек сезімін білдірмейді, ол өзіне есеп береді, өз ұстанымын сынайды, таңдауын ақтағысы келеді немесе керісінше күмәнданады. В.Л.Махлин Бахтиндегі архитектуроника мәселесін қозғағанда, жауапкершілік пен әрекет философиясына назар аудартады, бұл ішкі диалогты моральдық құрылым ретінде оқуға көмектеседі [9]. Біздің пікірімізше, Алтайдағы ішкі диалогтың драматизмі осы архитектуроникалық қысымнан туады: сөз тек эмоция емес, адамның өзін ұйымдастыруының амалына айналады. А.А.Сомкиннің диалогтық ойлау туралы тезисі де бұл жерде сәйкес келеді, өйткені ол мағынаны қарым-қатынас және жауапқа ашықтық ретінде сипаттайды, ал Алтайдың кейіпкері көбіне жауап таппайтын сұрақтың ішінде қалады [3].

Бөтен сөз бен интертекст мәселесі екі авторда да диалогизмнің элеуметтік және мәдени өлшемін көрсететін механизм ретінде шықты. Біздің ойымызша, бөтен сөз дегенде тек нақты цитатаны ғана емес, қоғамда дайын тұрған формулаларды, дәстүрлі наным тілін, жалпыға ортақ атауларды да бірге қарастыру керек. А.С. Адилова көркем мәтіндегі цитата қолданысын теориялық әрі талдамалық тұрғыдан түсіндіре отырып, цитата мәтінге сыртқы қабат әкелетінін, бірақ сол қабат әрдайым белгілі бір мақсатпен енгізілетінін көрсетеді [6]. Автордың ойынша, цитата мәтінде байланыс орнатады, мәтіндік жадты белсендіреді және оқырманның мәдени тәжірибесіне сүйенеді. Біздің пікірімізше, Д. Исабековте дәстүрлі-діни немесе тұрмыстық дайын сөздер кейіпкердің жеке ойынан гөрі кеңірек мәдени көзқарастың дауысын енгізеді, ал А.Алтайда қоғамдық-тарихи атаулар жеке эмоцияны ұжымдық жадпен жалғайды. Р.Әбдікүлова жанр мен шығарма табиғатына қатысты зерттеулерінде мәтіннің құрылымына сыртқы дискурстардың қатысуы жанрлық тәсілдермен де байланысты екенін аңғартады, бұл бөтен сөздің көркемдік қызметін кеңірек деңгейде түсіндіруге көмектеседі [7]. Осы арада постмодернистік дискурс туралы отандық зерттеулерді де шектен тыс жалпыламай, орнымен қолдану қажет. Қ.Т.Жанұзақова мен Н.А.Әбдікәрім қазіргі қазақ прозасындағы постмодернизм құбылысын сипаттағанда, әртүрлі мәдени кодтардың қатар жүруін маңызды белгі ретінде атайды [5]. Біздің ойымызша, материалды міндетті түрде постмодернизм деп бекітіп қоюдың қажеті жоқ, бірақ бөтен сөздің және дискурс қабаттарының араласуы қазіргі прозаның жалпы қозғалысымен үйлеседі. Р.Абдуллина ұлттық таным мен постмодернистік дискурс сабақтастығын талдай отырып, дәстүрлі дүниетаным элементтері жаңа мәтіндік формаларда қайта көрінуі мүмкін екенін көрсетеді [10]. Бұл тұжырым біздің байқағанымызды нақтылайды: дәстүрлі тіл қабаты тек фон емес, мағынаның қозғаушы күші ретінде жүреді.

Гетероглоссияға келгенде, біздің ойымызша, мәселе тек әртүрлі стильдің қатар жүруінде емес, сол стильдер арқылы құндылықтардың күресі көрінуінде. Дж.А.Барбоза гетеродискурс ұғымы арқылы әртүрлі айтылым қабаттарының бір мәтінде тоғысуын көрсетіп, мұндай тоғысуды мағына жасаудың өзегі ретінде түсіндіреді [1]. Автордың пікірінше, дискурс біркелкі болмайды,

сондықтан көпдауыстылық мәтінді әлеуметтік шындыққа жақындатады. Біз үшін бұл ой маңызды, өйткені Д.Исабековте отбасылық ортадағы бұйрық тілі мен эмоциялық ауызекі тілдің айырмасы әлеуметтік иерархия мен құндылық өлшемін байқатады, ал Алтайда эмоциялық диалог пен ресми-танымдық қабаттың қатар жүруі жеке тағдырды қоғамдық жарамен түйістіріп жібереді. Бұл жерде шешендік диалог туралы зерттеу де функционал тірек береді: Т.Б.Рамазанов және әріптестері диалогтың құрылымы мен түрлерін көрсетіп, диалогта сөйлеуші интенциясы мен тыңдаушының қабылдауы ерекше рөл атқаратынын атап өтеді [11]. Көркем прозада да тыңдаушы факторын ескеру маңызды, тек тыңдаушы мұнда кейіпкер ғана емес, оқырманның өзі. Сондықтан гетероглоссия мен адресаттылық бір-бірін толықтырады: тіл қабаттары неғұрлым көп болса, оқырманға бағалаудың да жолы көбейеді. Н.П. Крохина және әріптестері айтқан диалогтылықтың мәдени өлшемі осы жерде анық сезіледі, өйткені әр тіл қабаты белгілі бір мәдени тәжірибені және құндылық жүйесін алып жүреді [2].

Жалпы жинақтай айтқанда, біздің ойымызша, Д.Исабеков пен А.Алтай прозасындағы диалогизм бір бағытқа қызмет етеді, бірақ іске асу жолдары әртүрлі: Д.Исабековте әлеуметтік-психологиялық орта мен авторлық дистанция басым болса, А.Алтайда экстремалды жағдай, ішкі диалог және қоғамдық жадпен түйісу күштірек көрінеді. Мұндай салыстыру Бахтин ұғымдарының қазақ прозасына сырттан таңылған схема емес, мәтінді түсіндіретін жұмыс істейтін құрал екенін көрсетеді. Сонымен қатар, С.Вишленкова ескерткендей, бахтиндік ұғымдарды қолданғанда дәлел мен контекст шешуші, сондықтан талдау әрқашан мәтіндік негізге сүйенуі керек [8]. Біз осы қағиданы сақтай отырып, диалогизмді төрт механизм арқылы ғана емес, олардың бір-бірімен байланысы арқылы да түсіндірдік: екі дауыстылық көбіне бөтен сөз арқылы тереңдеп, гетероглоссия ішкі диалогқа психологиялық салмақ береді, ал ішкі диалог авторлық дистанциямен қатар келгенде моральдық таңдаудың күрделілігін арттырады. Біздің пікірімізше, осы байланыс мақаланың негізгі ғылыми нәтижесін құрайды: қазіргі қазақ прозасында мағына бір дауыстың үстемдігімен емес, дауыс қатынастарының ұйымдасуымен жасалады, сол себепті диалогизмді талдау мәтіннің идеялық және эмоциялық қуатын түсінудің тиімді жолы болып қала береді.

Қорытынды

Жүргізілген талдау Асқар Алтай мен Дулат Исабеков прозасында диалогизм мәтіннің сыртқы құрылымы ғана емес, мағынаны тудыратын негізгі механизм екенін көрсетті. Біздің ойымызша, бұл шығармаларда ой “бір ғана авторлық үкіммен” берілмей, әртүрлі дауыстардың өзара қатынасы арқылы қалыптасады. Кейіпкердің сөзі, авторлық баяндау, тұрмыстық ортадағы дайын пікір, дәстүрлі-нанымдық түсінік және кейіпкердің ішкі ой ағымы бір-біріне ықпал етіп, оқырманды дайын қорытындыға емес, бағалауға және ойлануға жетелейді. Диалогизм дәл осы тұста көркем мәтінді “тірілтетін” күшке айналады. Зерттеу барысында төрт негізгі нәтиже айқындалды.

Біріншіден, Дулат Исабеков прозасында автор үні мен кейіпкер үні жиі қабаттасып, жанама бағалау, ирония, дистанция арқылы “екі дауыстылық” әсерін жасайды. Автордың ойынша, кейіпкердің сөзі көбіне бір ғана шындық ретінде бекітілмейді, оған қарсы немесе оған күмән келтіретін басқа үн мәтін ішінде сезіліп тұрады; осының арқасында кейіпкер мінезі мен әлеуметтік орта оқырманға дайын сипаттамамен емес, дауыс қақтығысы арқылы ашылады.

Екіншіден, Асқар Алтай прозасында ішкі диалогтың салмағы басым: кейіпкер шешім сәтінде, қауіп пен ар-ождан қысымында өз-өзіне сұрақ қойып, кейде сыртқы диалогтың өзі сана диалогына айналып кетеді. Біздің ойымызша, бұл тәсіл Алтай мәтіндеріндегі психологиялық шиеленіс пен трагедиялық әсерді күшейтеді.

Үшіншіден, екі авторда да “бөтен сөздің” мәтінге енуі тұрақты құбылыс ретінде танылды. Пікірінше, мақалға жақын формулалар, дәстүрлі-діни тіркестер, қоғамдық-тарихи атаулар сияқты дайын сөздер кейіпкер тілін жеке адамның сөзінен шығарып, мәдени және қоғамдық дауыстармен байланыстырады. Мұндай “бөтен сөз” мәтіндегі құндылықтар жүйесін кеңейтеді және оқырманға бір ғана позиция емес, бірнеше көзқарас кеңістігін ұсынады.

Төртіншіден, гетероглоссияның айқын көрінуі – қазіргі қазақ прозасының әлеуметтік табиғатын көрсететін маңызды белгі. Біздің ойымызша, ауызекі-тұрмыстық тіл, ресми реңк, дәстүрлі-діни дискурс қабаты қатар жүргенде, олар тек тілдік айырма емес, ойлау мен бағалау айырмасы ретінде қабылданады; осы арқылы мәтіннің көпдауысты сипаты күшейеді.

Осы тұжырымдар мақаланың мақсатына сай келіп, Бахтин концепциясы қазіргі қазақ прозасын талдауда тиімді екенін дәлелдейді. Автордың пікірінше, диалогизмді тек “диалог бар/жоқ” деген деңгейде қарастыру жеткіліксіз: негізгі мәселе – мәтіндегі дауыс қатынастары, сөздің кімге бағытталғаны, қандай дайын пікірдің қалай өзгертіліп қолданылғаны және ішкі сананың қалай сөйлейтіні. Біздің ойымызша, дәл осы қырлар Асқар Алтай мен Дулат Исабеков шығармаларында көркем ойды тереңдетіп, оқырманды белсенді қабылдауға итермелейді.

Зерттеудің практикалық маңызы – алынған қорытындыларды қазіргі қазақ прозасын оқытуда, мәтін талдау практикумдарында және көркем дискурс бойынша зерттеулерде қолдануға болады. Болашақта бұл бағытты кеңейтіп, басқа прозашылардың мәтіндерін қосу, диалогизмнің жанрлық ерекшеліктерін бөлек қарастыру және “бөтен сөз” бен әлеуметтік тіл қабаттарын көлемдірек корпус арқылы жүйелеу өзекті бола түседі. Біздің ойымызша, осындай жұмыстар қазіргі қазақ прозасының көпдауысты табиғатын тереңірек түсінуге және оның көркемдік эволюциясын нақтырақ сипаттауға мүмкіндік береді.

ӘДЕБИЕТ

[1] Barbosa J. A. Publication and Reception of the Works of the Bakhtin Circle in Brazil: Consolidation of Dialogic Discourse Analysis // *Bakhtiniana: Revista de Estudos do Discurso*. – 2021. <https://doi.org/10.1590/2176-4573e56378>

[2] Крохина Н. П., Волкова Т. Н., Ершова Л. В. М. М. Бахтин о диалогичности слова и культуры // *Гуманитарные ведомости ТГПУ им. Л. Н. Толстого*. – 2019. – №4 (32). – С.74-85. <https://cyberleninka.ru/article/n/m-m-bahtin-o-dialogichnosti-slova-i-kultury> 01.01.2026

[3] Сомкин А. А. Принцип диалогического мышления М. М. Бахтина как его главное методологическое открытие // *Гуманитарий: актуальные проблемы гуманитарной науки и образования*. – 2023. – Т. 23. – № 1. – С. 48-56. DOI: 10.15507/2078 -9823.061.023.202301.048-056

[4] Керімбекова Б. Д. Дулат Исабеков прозасындағы юмор мен сатира («Бонапарттың үйленуі» әңгімесі негізінде) // *Вестник Евразийского гуманитарного института*. – 2023. – № 3. – Б.185-196. DOI: <https://doi.org/10.55808/1999-4214.2023-3.13>

[5] Жанұзақова Қ. Т., Әбдікәрім Н. А. Қазіргі қазақ прозасындағы постмодернизм кұбылысы // *Вестник Торайгыров университеті. Филологическая серия*. – 2021. – № 2. – Б.58-65. DOI: 10.48081/RQMK6053

[6] Адилова А. С. Көркем мәтіндегі цитата қолданысы (теориясы мен талдауы). – Қарағанды: ҚарМУ баспасы, 2015. – 220 б.

[7] Әбдіқұлова Р. Жанр және шығарма: Зерттеулер, әңгімелер. – Алматы: Мерей, 2016. – 296 б.

[8] Вишленкова, С. Г. О специфике презентации понятийного аппарата М. М. Бахтина в начале 2000-х гг. (терминоведческий аспект) // *Филология: научные исследования*. – 2018. – № 2. – С. 112-119. DOI: 10.7256/2454-0749.2018.2.26095

[9] Махлин В.Л. «Диалогизм» М.М. Бахтина как историко-философская проблема // *Бахтинский вестник*. – 2022. – Т. 4. – №2. – С. 16-28. <https://bakhtiniada.ru/2658-5480/article/view/264478>

[10] Абдуллина Р. Ұлттық таным мен постмодернистік дискурс сабақтастығы // *Вестник Абылай хана. Серия «Филология»*. – 2024. – Т. 74. – № 3. – Б. 445-458. <https://doi.org/10.48371/PHILS.2024.3.74.027>

[11] Рамазанов Т. Б., Солтанбекова Ж., Калибекұлы Т., Садық М. Шешендік диалог: құрылымы мен түрлері // *Вестник Абылай хана. Серия «Филология»*. – 2024. – Т. 74. – № 3. – Б.199-222. <https://doi.org/10.48371/PHILS.2024.3.74.012>

REFERENCES

[1] Barbosa J. A. Publication and Reception of the Works of the Bakhtin Circle in Brazil: Consolidation of Dialogic Discourse Analysis // *Bakhtiniana: Revista de Estudos do Discurso*. – 2021. DOI: 10.1590/2176-4573e56378.

[2] Krokhina N. P., Volkova, T. N., Ershova, L. V. M. M. Bakhtin o dialogichnosti slova i kul'tury [M. M. Bakhtin on the dialogical nature of the

word and culture] // Gumanitarnye vedomosti TGPU im. L. N. Tolstogo. – 2019. – № 4(32).: <https://cyberleninka.ru/article/n/m-m-bakhtin-o-dialogichnosti-slova-i-kultury> 01.01.2026 [in Rus.]

[3] Somkin A. A. Printsip dialogicheskogo myshleniya M. M. Bakhtina kak ego glavnoe metodologicheskoe otkrytie [M. M. Bakhtin's principle of dialogical thinking as his main methodological discovery] // Gumanitarii: aktual'nye problemy gumanitarnoi nauki i obrazovaniya. – 2023. – T. 23. – № 1. – S. 48-56. DOI: 10.15507/2078-9823.061.023.202301.048-056. [in Rus.]

[4] Kerimbekova B. D. Dulat Isabekov prozasyndağy yumor men satira (“Bonaparttyñ üilenui” äñgimesi negizinde) [Humor and satire in Dulat Isabekov's prose (based on the story “Bonaparte's Marriage”)] // Vestnik Evraziiskogo gumanitarnogo instituta. – 2023. – № 3. – B. 185-196. DOI: 10.55808/1999-4214.2023-3.13 [in Kaz.]

[5] Januzakova Q. T., Abdikarim, N. A. Qazirgi qazaq prozasyndağy postmodernizm qubylysy [The phenomenon of postmodernism in contemporary Kazakh prose] // Vestnik Toraygyrov universiteti. Filologicheskaya seriya. – 2021. – № 2. – B. 58-65. DOI: 10.48081/RQMK6053. [in Kaz.]

[6] Adilova A. S. Korkem matindeki tsitata qoldanysy (teoriyasy men taldauy) [The use of quotation in a literary text (theory and analysis)]. – Qaragandy: QarMU baspasy, 2015. – 220 b. [in Kaz.]

[7] Abdikulova R. Janr jane shyğarma: zertteuler, ańgimeler [Genre and work: studies, stories]. – Almaty: Merei, 2016. – 296 b. [in Kaz.]

[8] Vishlenkova S. G. O spetsifike prezentatsii ponyatiinogo apparata M. M. Bakhtina v nachale 2000-kh gg. (terminovedcheskii aspekt) [On the specifics of presenting M. M. Bakhtin's conceptual apparatus in the early 2000s (a terminological aspect)] // Filologiya: nauchnye issledovaniya. – 2018. – № 2. – S. 112-119. DOI: 10.7256/2454-0749.2018.2.26095 [in Rus.]

[9] Makhlin V. L. “Dialogizm” M. M. Bakhtina kak istoriko-filosofskaya problema [Bakhtin's “dialogism” as a historical-philosophical problem] // Bakhtinskii vestnik. – 2022. – T. 4. – № 2. – S. 16-28. <https://bakhtiniada.ru/2658-5480/article/view/264478> 01.01.2026 [in Rus.]

[10] Abdullina R. Ulttyq tanyım men postmodernistik diskurs sabaktastygy [Continuity between national worldview and postmodern discourse] // Vestnik Abylai khana. Seriya “Filologiya”. — 2024. – T. 74. – № 3. – B.445-458. DOI: 10.48371/PHILS.2024.3.74.027. [in Kaz.]

[11] Ramazanov T. B., Soltanbekova, Zh., Kalibekuly, T., Sadyk, M. Sheshendik dialog: qurylymy men türleri [Oratorical dialogue: structure and types] // Vestnik Abylai khana. Seriya “Filologiya”. – 2024. – T. 74. – № 3. – B. 199-222. DOI: 10.48371/PHILS.2024.3.74.012. [in Kaz.]

ПРОЯВЛЕНИЕ ДИАЛОГИЗМА В СОВРЕМЕННОЙ КАЗАХСКОЙ ПРОЗЕ (В РАМКАХ КОНЦЕПЦИИ БАХТИНА)

*Сисенбай А.Ж.¹, Аяпова Г.Б.²

*^{1,2}Атырауский университет имени Х.Досмухамедова, Атырау, Казахстан

Аннотация. В настоящем исследовании феномен диалогизма в прозе Асқара Алтая и Дулата Исабекова рассматривается в рамках концепции М. М. Бахтина. В современной казахской прозе смысл формируется не только за счет односторонней авторской логики повествования, но и через взаимодействие, столкновение и согласование различных голосов внутри текста, что определяет актуальность работы. Цель исследования — выявить механизмы смыслообразования в произведениях двух авторов, определить устойчивые формы проявления диалогизма и сопоставить их художественные функции. Основные направления и идеи исследования строятся вокруг систематизации четырех измерений бахтинского диалогизма: наложение авторской речи и речи персонажа (двуголосие), включение «чужого слова», гетероглоссия (сосуществование социальных языковых слоев), внутренний диалог и диалог сознания. Материалом послужили отобранные из произведений современных казахских прозаиков диалогические эпизоды, фрагменты авторского повествования с речью персонажей, внутренние монологи, а также готовые языковые формулы (поговорочно-поговорочные обороты, традиционно-религиозные выражения, общественно-исторические наименования). В методологическом плане использован диалогический анализ, ориентированный на выявление отношений между голосами и оценочных акцентов: рассмотрены прагматические ходы реплик, скрытая полемика, ирония и способы адресации. Результаты показали, что в прозе Д. Исабекова двуслойный смысл часто возникает благодаря авторской дистанции, скрытой оценке и иронии; диалогизм здесь нередко организуется как полемическая структура, передающая социально-этическую позицию имплицитно. В текстах А. Алтая ключевые реплики и внутренний диалог усиливают психологическое и моральное напряжение, драматизируя пространство совести персонажа. У обоих авторов «чужое слово» вводит культурные и общественные голоса, выводя речь персонажа за пределы индивидуального высказывания, а гетероглоссия формирует многослойную дискурсивную среду, в которой проявляется конфликт ценностей. В заключение обосновывается, что бахтинские понятия являются эффективным методологическим инструментом для описания смыслопроизводства, многоголосия и ценностных напряжений в современной казахской прозе. Ценность исследования заключается в предложении устойчивой аналитической модели, опирающейся на отношения голосов. Научная и практическая значимость работы

определяется возможностью применения разработанных параметров в университетских курсах по литературоведению, интерпретации текста и стилистической экспертизе.

Ключевые слова: диалогизм, гетероглоссия, монолог, современная казахская проза, полифония, диалогический анализ, оценочный акцент, пересечение дискурсов

MANIFESTATIONS OF DIALOGISM IN CONTEMPORARY KAZAKH PROSE (WITHIN BAKHTIN'S CONCEPTUAL FRAMEWORK)

*Sisenbay A.Zh.¹, Aiapova G.B.²

*^{1,2} H. Dosmukhamedov Atyrau University, Atyrau, Kazakhstan

Abstract. This study examines the phenomenon of dialogism in the prose of Asqar Altai and Dulat Isabekov within the theoretical framework of M. M. Bakhtin. In contemporary Kazakh prose, meaning is produced not only through a unilateral authorial narrative logic but also through the interaction, conflict, and negotiation of multiple voices within the text, which makes the topic particularly relevant. The aim of the research is to identify the mechanisms of meaning-making in the works of the two authors, determine stable forms of dialogism, and compare their artistic functions. The main directions and ideas of the study are built on systematizing four dimensions of Bakhtinian dialogism: the overlap of the author's word and the character's word (double-voiced discourse), the incorporation of "another's word," heteroglossia (the co-presence of social speech layers), and inner dialogue/dialogue of consciousness. The material includes selected dialogic episodes from the authors' works, passages where authorial narration intertwines with character speech, fragments of inner monologue, and conventionalized language formulas (proverb-like expressions, traditional and religious phraseology, and socio-historical naming). Methodologically, a dialogic analysis is employed to identify voice relations and evaluative accents in the text; special attention is paid to the pragmatic moves of utterances, hidden polemics, irony, and modes of address. The findings show that in Isabekov's prose, double-layered meanings frequently emerge through authorial distance, implicit evaluation, and irony; dialogism often takes the form of a polemical structure that conveys a socio-ethical stance indirectly. In Altai's texts, decisive utterances and inner dialogue intensify psychological and moral conflict, dramatizing the character's space of conscience. In both authors, "another's word" introduces cultural and social voices, raising character speech beyond the level of individual expression, while heteroglossia constructs a multi-layered discursive environment in which value conflicts become explicit. The conclusion demonstrates that Bakhtin's concepts provide an effective methodological tool for describing meaning production, polyphony, and axiological tensions

in contemporary Kazakh prose. The value of the research lies in proposing a stable analytical model grounded in voice relations. Its scholarly and practical significance is determined by the applicability of the proposed parameters in university courses in literary studies, text interpretation, and stylistic expertise.

Keywords: dialogism, heteroglossia, contemporary Kazakh prose, monologue, polyphony, dialogic analysis, evaluative accent, intersection of discourses

*Мақала түсті / Статья поступила / Received: 03.03.2026.
Жариялауға қабылданды / Принята к публикации / Accepted: 25.09.2026.*

Авторлар туралы мәлімет:

Сисенбай Арай Жайлауқызы – «Қазақ тілі мен әдебиеті» мамандығы бойынша 2-курс магистранты, Х.Досмұхамедов атындағы Атырау университеті, Атырау, Қазақстан, e-mail: aray.zhailau@gmail.com, <https://orcid.org/0009-0001-6301-3322>

Аяпова Гүлзира Борамбайқызы – филология ғылымдарының кандидаты, аға оқытушы, Х.Досмұхамедов атындағы Атырау университеті, Атырау, Қазақстан, e-mail: aiapova-1969@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0002-2464-0657>

Информация об авторах:

Сисенбай Арай Жайлауқызы – магистрант 2-го курса по специальности «Казахский язык и литература», Атырауский университет имени Х. Досмукхамедова, Атырау, Казахстан, e-mail: aray.zhailau@gmail.com, <https://orcid.org/0009-0001-6301-3322>

Аяпова Гулзира Борамбаевна – кандидат филологических наук, старший преподаватель, Атырауский университет имени Х. Досмукхамедова, Атырау, Казахстан, e-mail: aiapova-1969@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0002-2464-0657>

Information about the authors:

Sisenbay Aray Zhailaulyzy – 2nd-year Master’s student, majoring in “Kazakh Language and Literature,” H. Dosmukhamedov Atyrau University, Atyrau, Kazakhstan, E-mail: aray.zhailau@gmail.com, <https://orcid.org/0009-0001-6301-3322>

Aiapova Gulzira Borambaevna – Candidate of Philological Sciences, H. Dosmukhamedov Atyrau University, Atyrau, Kazakhstan, e-mail: aiapova-1969@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0002-2464-0657>